

Disleksija i disgrafija - rano otkrivanje i rehabilitacija

Puljizević, Marina

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:219821>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

MARINA PULJIZEVIĆ

DISLEKSIJA I DISGRAFIJA - RANO OTKRIVANJE I REHABILITACIJA

Završni rad

Pula, 2016.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

MARINA PULJIZEVIĆ

DISLEKSIJA I DISGRAFIJA - RANO OTKRIVANJE I REHABILITACIJA

Završni rad

JMBAG: 0303045060, redoviti student

Studijski smjer: Preddiplomski stručni studij Predškolski odgoj

Predmet: Pedagogija djece s poteškoćama u razvoju

Znanstveno područje: društvene znanosti

Znanstveno polje: Edukacijsko-rehabilitacijske znanosti

Znanstvena grana: Inkluzivna edukacija i rehabilitacija

Mentor: Doc.dr.sc. Mirjana Radetić-Paić

Pula, srpanj 2016.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana _____, kandidat za prvostupnika _____ ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

_____

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

_____
_____

koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

_____

SADRŽAJ

UVOD	1
1. DISLEKSIJA.....	2
1.1. Bitna obilježja disleksije	3
1.2. Kako čita dijete s disleksijom?	5
1.3. Karakteristike djeteta s disleksijom.....	6
1.4. Uzroci disleksije	7
1.5. Disleksija i psihološki problemi	7
1.6. Struktura disleksije	7
2. OTKRIVANJE DISLEKSIJE	9
2.1. Otkrivanje disleksije u dječjem vrtiću.....	10
2.2. Disleksija kod odraslih	10
3. DISLEKSIJA KAO DAR.....	11
4. DISGRAFIJA	13
4.1. Pogreške uzrokovane disgrafijom	13
4.2. Oblici disgrafije.....	14
5. DIJAGNOSTIČKI POSTUPAK OTKRIVANJA DISLEKSIJE/DISGRAFIJE	16
5.1. Uloga roditelja nakon otkrivanja disleksije kod djeteta	17
6. REHABILITACIJA DISLEKSIJE.....	20
6.1. Osnovna načela organizacije podrške	20
6.2. Načela terapijskog rada	21
6.3. Uloga učitelja u rehabilitaciji	22
6.4. Psihološki dio terapije specifičnih teškoća u čitanju i pisanju	23
6.5. Logopedska rehabilitacija specifičnih teškoća u pisanju (rehabilitacija djeteta s disgrafijom)	23
6.6. Terapijsko pisanje	24
6.7. Ciljevi rehabilitacije	25
7. DJECA S DISLEKSIJOM	28
8. ORIJENTACIJSKO SAVJETOVANJE	30
8.1. Ovladavanje simbolima.....	30
8.2 Pronalaženje prekidača.....	31
ZAKLJUČAK	32
LITERATURA.....	33
PRILOG	35
SAŽETAK.....	36
SUMMARY	36

UVOD

Ovu temu sam odabrala za završni rad iz razloga što sam i sama osoba koja ima disleksiju i disgrafiju. U radu ću obraditi disleksiju, disgrafiju, rehabilitaciju te važnost ranog otkrivanja za dijete koje ima teškoću. Zahvaljujući angažmanu moje majke uspjela sam ublažiti karakteristike disleksije i disgrafije do razine da me teškoće ne sprječavaju u samostalnom radu što se tiče čitanja i pisanja. Naviknula sam se živjeti s teškoćama koje imam.

Disleksija i disgrafija se danas dijagnosticiraju kod 10 % djece koja pohađaju osnovnu školu. Disleksija bitno narušava proces stjecanja i pokazivanja znanja u školi i tako postaje teškoća u učenju. Uz disleksiju se često javlja disgrafija i/ili diskalkulija (Radetić-Paić, 2013).

Razdoblje u kojem dijete najintenzivnije usvaja jezični sustav ujedno je i najosjetljivije i najpogodnije razdoblje za nastanak govornih i/ili jezičnih te glasovnih teškoća. Istraživanja pokazuju da poremećaje u govorno-glasovno-jezičnoj komunikaciji ima dva do tri posto predškolske djece i pet posto školske djece, a njihova incidencija ima tendenciju porasta (Brice, 2001). Između ostalog, uvjeti za dobar komunikacijski i jezični razvoj sve su manje povoljni, primjerice zbog različitih psihosocijalnih opterećenja roditelja koja pridonose komunikacijskim smetnjama u odnosu roditelja i djeteta, a očekivanja i odgojno-obrazovni zahtjevi prema djeci se povećavaju (Ljubešić, 2001).

1. DISLEKSIJA

Disleksija je jedna od nekoliko teškoća u učenju. To je jezično utemeljen poremećaj konstitucijskog podrijetla koji obilježavaju teškoće u kodiranju pojedinih riječi, a koje obično odražavaju nedovoljne sposobnosti fonološke obrade.

Neurolog Critchley za razvojnu disleksiju kaže : " To je poremećaj u učenju koji započinje s teškoćama pri učenju i čitanju, a poslije lošim pravopisom i odsutnošću lakog baratanja pisanim jezikom za , razliku od govornog jezika. Kognitivne je naravi i često genetski uvjetovana. Nije uzrokovana intelektualnim nedostacima, manjkavim socio-kulturnim prilikama, načinom poučavanja niti ikakvim poznatim neurološkim oštećenjem" (Galić-Jušić, 2007, str. 16).

U medicinskoj klasifikaciji bolesti DSM IV definira se kao poremećaj pri čitanju što je danas i općeprihvaćen prijevod riječi - disleksija. Prema ovoj klasifikaciji bitno obilježje poremećaja u čitanju je dostignuta razina čitanja (tj. točnost u čitanju, brzina i razumijevanje mjereni individualizirano standardiziranim testovima) koja je znatno niža od očekivane s obzirom na kronološku dob osobe, izmjerenu inteligenciju i obrazovanje primjereno dobi (DSM IV, 1996; prema Galić-Jušić, 2007, str. 15).

Ono što disleksiju čini specifičnim poremećajem pri čitanju je i značajan izostanak napretka u nekim aspektima čitanja (kod svake osobe to je individualno), kao što su: razumijevanje kraćih riječi apstraktnog značenja, riječi kojima se imenuju prostorno-vremenski odnosi, složenica kojima hrvatski jezik obiluje i drugih.

Disleksija se očituje u teškoćama u usvajanju i razvoju čitanja i pisanja, perceptivnom, jezičnom i pojmovnom razvoju. Prethodno navedene teškoće zajedno čine disleksiju poremećajem u čitanju i pisanju (Galić-Jušić, 2007).

Raznoliki simptomi očituju se u sindromu disleksije. Među obilježjima koja su najčešće prepoznata navode se: velika sporost u čitanju, sricanju i pisanju ,te zamjena mjesta simbola. U ostale simptome sindroma disleksije pripadaju:

vremensko-prostorna zbrka, dezorganizacija i teškoće u shvaćanju (Davis,Braun, 2001).

1.1. Bitna obilježja disleksije

U razdoblju kad se formira nesposobnost učenja kao aspekt disleksije, između treće i trinaeste godine, dijete koje potencijalno ima disleksiju razmišlja na neverbalan način. To je osoba koja misli u slikama.

Djeca, kao i odrasli ljudi, s disleksijom vode malo unutarnjih monologa ili ih uopće ne vode, tako da ne čuju ono što čitaju, ako ne čitaju naglas. Umjesto toga, oni stvaraju mentalne slike tako što dodaju značenje - ili sliku značenja - svake nove riječi kada ona naiđe (Davis,Braun, 2001).

Iako se prvenstveno povezuje s teškoćama u čitanju, disleksija je zapravo mnogo šire i kompleksnije stanje koje djeluje i na ostala područja djetetova života. Osim u školu, dijete "nosi svoju disleksiju sa sobom" posvuda (Posokhova, 2007,str.19).

Disleksija je određena teškoćama i osobitostima u područjima: čitanja, pisanja, vizualne percepcije, osobitosti u načinu učenja novih sadržaja, pamćenja, fonološke obrade riječi, teškoća sekvencioniranja, teškoća u organizaciji informacija, jezične i pojmovne teškoće te neujednačenost u sposobnostima (Galić-Jušić, 2007).

Teškoće u čitanju

Teškoće u čitanju odnose se na brzinu i preciznost čitanja i na razinu razumijevanja pročitanog. Djeca s disleksijom dugo slovčaju, zadržavaju naviku tihog izgovora riječi pri čitanju, ne čitaju tečno. U čitanju postoje različite zamjene, skraćivanja ili dodavanja slova, dijelova riječi i cijelih riječi kojih u tekstu zapravo nema (Galić-Jušić, 2007, str. 18).

Teškoće u fonološkoj obradi riječi

Nedostatna fonološka obrada riječi znači da dijete teško postaje svjesno glasova u riječi, pa ne može izdvojiti početni ili završni glas, ili teško uočava ritam i rimu riječi, a to su sve važne predčitačke vještine. Neka djeca već i u starijoj predškolskoj dobi svojim govorom upućuju na to da imaju fonološke teškoće (Galić-Jušić, 2007).

Teškoće u pisanju

Smetnje pri pisanju svrtane su u dvije skupine. Prvoj skupini pripadaju: teškoće u oblikovanju, pravilnosti i organiziranosti slova i rukopisa. Drugoj skupini pripadaju: smetnje u samostalnom sastavljanju teksta (sastavljanju priče, opisa događaja, odgovora na pitanja, pisanja dužeg teksta u lektiri ili referatu). Ta skupina teškoća vidljiva je u samostalnom pisanju nekog teksta. Teškoće u pisanju su posljedica neujednačenog stupnja razvoja govornog i pisanog jezika.

Samostalno pisanje djece s disleksijom je najteži dio u jezičnom razvoju, na žalost, često zanemaren i odgurnut u stranu u mnoštvu poduka iz nastavnih predmeta ili terapijskih postupaka za ovladavanje tehnikama bržeg čitanja ili boljeg rukopisa (Galić-Jušić, 2007).

Teškoće vizualne percepcije

U vizualnom polju postoje teškoće koje djeca sama često opisuju kao: okretanje slova, pretapanje redova teksta, gubljenje dijelova rečenice, završetka riječi, dezorijentaciju u smjerovima lijevo-desno, gore-dolje (Galić-Jušić, 2007).

Jezično pojmovne teškoće

Djeca s disleksijom mogu imati i jezičnih teškoća. One nisu uvijek vidljive u svakodnevnom govoru. Zahtjevnije govorne situacije kao što su: opisivanje nekog događaja ili situacije, otkrivaju prave nijanse u stupnju razvoja dječjeg jezika. Nemogućnost upotrebe točnih riječi za prostorne odnose (pored, između, prednji,

zadnji, ovdje ili tamo). Te su nijanse i nesigurnost u upotrebi pojmova "prije", "poslije", "prethodi", "slijedi" za vremenski protok događanja.

Neka djeca s disleksijom puno čitaju, pišu i analiziraju jezik. Tako napreduju u svom jezičnom i pojmovnom razvoju. U djece s kojom roditelji i terapeuti ne rade na obogaćivanju jezika, a ona sama ne čitaju, tijekom godina razvijajući čak i jak otpor prema čitanju i pisanju, propada prilika da se iskoristi bogatstvo pisanog jezika kao naj snažnijeg pokretača govorno-jezičnog i spoznajnog razvoja (Galić-Jušić, 2007).

Teškoća neujednačenosti u sposobnostima

Djecu s disleksijom često prati tvrdnja njihovih roditelja i učitelja kako su oni djeca koja imaju izražene sposobnosti u nekim područjima i slabosti u nekim drugim područjima. U višim razredima osnovne škole, usprkos kaskanju u pravopisu i gramatici pisanog jezika, djevojčice češće pišu priče i pjesme pokazujući maštovitost i snalaženje u vještom pripovijedanju i isprepletanju radnje, ili u poetskom izrazu (Galić-Jušić, 2007).

1.2. Kako čita dijete s disleksijom?

Čitanje rečenice primjenom neverbalne konceptualizacije proizvest će disleksične simptome. Slika značenja rečenice stvara se dok je čitamo. Evolucijski proces slike koja se razvija s rečenicom zaustavlja se svaki put kad se značenje nepoznate riječi ne može uklopiti u opću sliku. Na kraju imamo niz nepovezanih slika s praznim mjestima između (Davis, Braun, 2001).

Svaki put kad se u neverbalnoj konceptualizaciji zaustavi proces stvaranja slike, osoba koja čita osjećati će se zbunjeno, jer opća slika postaje sve nesuvislijom. Uz pomoć koncentracije čitatelj može prijeći prazna mjesta i nastaviti, ali će se osjećati sve zbunjenijim i na kraju će dosegnuti prag zbunjenosti. U tom trenutku osoba postaje dezorijentirana. Dezorijentacija znači da percepcija simbola postaje izmijenjena i iskrivljena, pa čitanje ili pisanje postaju otežani ili nemogući. Ironično, ovaj pomak u percepciji isti je mehanizam koji je osobama s disleksijom, prije negoli

su počeli učiti, omogućavao prepoznavanje stvarnih predmeta i događaja u njihovu okruženju (Davis,Braun, 2001).

Djeca s disleksijom mogu postići i primjenjivati svoju mentalnu funkciju izobličene percepcije za prepoznavanje predmeta i zbivanja u svom okruženju. To je njihova prirodna, normalna reakcija na osjećaj zbunjenosti. Zbog sposobnosti primjene izobličene percepcije oni postižu prepoznavanje te osjećaj zbunjenosti nestaje. Zbog toga djeca s disleksijom nisu dobro naviknuta na osjećaj zbunjenosti, jer ga, kad se pojavi, gotovo odmah eliminiraju. Druga predškolska djeca prolaze kroz produljena stanja zbunjenosti, ponajviše zbog toga što tu sposobnost nemaju. Djeca koja nemaju metodu brzog eliminiranja zbunjenosti razvijaju sposobnost koncentracije. Djeca koja imaju disleksiju ne razvijaju tu sposobnost u ranoj dobi zato što podražaji za njezin razvoj mogu biti eliminirani tako brzo i tako lako (Davis,Braun, 2001).

1.3. Karakteristike djeteta s disleksijom:

- umara se puno brže od druge djece; ono mora upotrijebiti puno više pažnje da bi uopće moglo pratiti što se događa
- može pročitati jednu riječ na nekoliko pogrešnih načina, a da to ne primijeti
- može pročitati riječi točno, a da uopće ne razumije što čita
- može jedan dan "zablistati", a drugi dan biti potpuno isključeno ili nesigurno
- može se činiti kao da ne sluša, a zapravo ima problema s pamćenjem instrukcija u nizu,
- može se činiti lijeno, a zapravo ima probleme u organizaciji obveza i treba mu pomoći u tomu
- može imati velike teškoće s bilo kakvim figurama i simbolima (tablice, glazbeni simboli...)
- obično ima velike teškoće i u učenju stranih jezika
- teško pravi zabilješke jer ne može slušati i pisati istodobno
- zbog sporog čitanja i pisanja, stalno je u vremenskom tjesnacu
- može davati dojam nespretnosti i zaboravljivosti, bez obzira koliko se trudilo,

- može iskazivati neurotske simptome ili blaže oblike poremećaja u ponašanju jer ima lošu sliku o sebi (Bjelica,2007, str. 122-123).

1.4. Uzroci disleksije

Uzroci disleksije nisu u potpunosti jasno utvrđeni. Može se reći da velik dio njih leži u konstituciji osobe, ali i u onome što toj konstituciji pridonesu faktori okoline, od najranijih dana intrauterinog razvoja, ranog djetinjstva i okruženja u kojem se odrastalo (Galić-Jušić, 2007).

1.5. Disleksija i psihološki problemi

Disleksija nije bolest. Ona je sindrom ili skup osobina primanja, obrade i pohranjivanja informacija u neke osobe zbog kojeg ona ima određeni stil spoznavanja sebe i svijeta oko sebe.

Za djecu s disleksijom čitanje postaje mučna, teško savladiva, a ponekad i nepremostiva teškoća zbog koje osjećaju neuspjeh i zamor što prelazi u frustriranost školom i nezadovoljstvo sobom zato jer su drugačiji. Takav razvoj kao posljedicu može imati psihološki problem kao što je nepoznavanje vlastitih potencijala pa to rezultira odsutnošću istinske samosvijesti (Galić-Jušić, 2007.,str. 55).

1.6. Struktura disleksije

U strukturi disleksije događa se sljedeći niz ili razvoj:

- 1) pojedinac se susreće s neprepoznatim podražajem (pisana ili izgovorena riječ,simbol,neprepoznati predmet)
- 2) neprepoznavanje izaziva zbrku koja stimulira dezorijentaciju
- 3) dezorijentacija izaziva asimilaciju netočnih podataka
- 4) asimilacija netočnih podataka navodi pojedinca da griješi
- 5) pogreške izazivaju emocionalne reakcije
- 6) emocionalne reakcije donose frustracije
- 7) stvaraju se ili usvajaju rješenja za probleme koji proizlaze iz uporabe dezorijentacije u procesu prepoznavanja

- 8) nesposobnost učenja sastoji se od prisilnih rješenja koje pojedinac stekne
- 9) prisilna rješenja onemogućuju proces učenja (Davis,Braun, 2001, str. 114-115).

2. OTKRIVANJE DISLEKSIJE

Poželjno je da se disleksija uoči što prije te da se brzo reagira. Djetetu koje ima disleksiju potrebno je što prije osigurati stručnu pomoć, podršku roditelja, škole i okoline. Svako odlaganje i kašnjenje otežava uklanjanje problema te se tako stvara sve veći zaostatak u svladavanju školskoga gradiva .

Što je dijete starije, njegove teškoće postaju dublje ukorijenjene, strahovi sve veći, odnos s okolinom postaje lošiji i sve teže mu je pomoći. U našem društvu nije organizirano sustavno praćenje djece predškolske i školske dobi kojim bi se u cijeloj populaciji otkrivali simptomi ili postojeće teškoće u čitanju i pisanju. Otkrivanje disleksije ovisi o okolini u kojoj se dijete našlo i, na žalost, često je prepušteno slučajnosti (Pavlič-Cottiero, 2007).

Simptome disleksije će uočiti logopedi ili, ponekad, odgajatelj u vrtiću, ali u mnogim vrtićima dijete se na žalost nikada neće susresti s logopedom, a odgajatelji najčešće nisu u stanju prepoznati simptome. U osnovnim školama stanje je slično. Obvezna provjera sposobnosti za upis u školu najčešće ne uključuje i provjeru simptoma koji upućuju na disleksiju; logopedi su rijetko u povjerenstvima koja procjenjuju sposobnost budućih školaraca. Neki učitelji upoznati s ovom problematikom učit će djetetove teškoće, upozoriti roditelje i uputiti logopedu. Međutim, većina učitelja, na žalost, ne prepoznaje simptome disleksije i disgrafije (Pavlič-Cottiero, 2007).

Roditelji, ili skrbnici, najčešće su svjesni da dijete ima problema, ali mnogi ne znaju o čemu je zapravo riječ i koga bi pitali za pomoć. Tako se zbog neznanja izgubi puno dragocjenog vremena (Pavlič-Cottiero, 2007).

Disleksija i disgrafija su poremećaji u kojima su teškoće u čitanju i pisanju središnji, ali ne i jedini simptom. Teškoće u integriranom i koordiniranom odvijanju pojedinih viših psihičkih funkcija svakodnevno utječu na učenje i na cjelokupan djetetov život. U dijagnosticiranju i terapiji specifičnih poremećaja u čitanju i pisanju trebamo uzeti u obzir sav raspon teškoća koje zajedno čine sindrom disleksije ili disgrafije. Tek kada shvatimo disleksiju/disgrafiju kao složeni multifaktorni sindrom,

možemo ispravno pristupiti tom problemu i učinkovito pomoći djetetu, ne samo uklanjajući teškoće u čitanju i pisanju nego djelujući na cijelu njegovu osobnost (Posokhova, 2007, str. 37-38).

2.1. Otkrivanje disleksije u dječjem vrtiću

Iako se već u predškolskom razdoblju mogu uočiti simptomi što upućuju na disleksiju, to se u praksi, nažalost rijetko događa jer roditelji i odgajatelji nisu dostatno educirani, a logopeda u vrtićima ima premalo. Ako su u djeteta primijećene teškoće, postoji zakonska obveza da dječji vrtić tu informaciju proslijedi izravno komisiji koja će dijete pregledati pri upisu u osnovnu školu. Djeca koja pokazuju simptome disleksije morala bi već u dječjem vrtiću početi rehabilitaciju (Pavlič-Cottiero, 2007).

Rani " signali" mogućeg razvoja disleksije kod predškolske djece

Važno je reći da svi rizični faktori tijekom trudnoće, prije, za vrijeme i neposredno nakon poroda, mogu, ali i ne moraju biti uzrocima pojavi disleksije. Zbog toga se takvi anamnestički podaci ne mogu uzimati kao kriterij rizika nastanka disleksije. Ali važno je znati i da, ako se u djeteta pojave simptomi disleksije, jako je bitno proučiti sve anamnestičke podatke koji nam mogu dati smjernice za tretman i terapiju (Galić-Jušić, 2007).

2.2. Disleksija kod odraslih

Većina odraslih osoba s disleksijom u Hrvatskoj, u ovom trenutku zapravo ne zna da ima disleksiju. Znaju da su imali velikih problema u školovanju i prepoznaju svoje simptome kad negdje pročitaju tekst o disleksiji. Neki još uvijek imaju velikih teškoća i žele pokušati s rehabilitacijom, a drugi misle da su uspješno prevladali teškoće i na to gledaju kao na dio svoje osobnosti (Bjelica, 2007).

3. DISLEKSIJA KAO DAR

Kako bismo naše shvaćanje disleksije promijenili od toga da je ona nesposobnost do toga da je dar, moramo početi s jasnim, preciznim razumijevanjem onoga što disleksija zapravo jest i što je izaziva

Dar je uvijek tamo, čak iako nije prepoznat kao takav. Mnogi odrasli koji imaju disleksiju u životu i radu primjenjuju pozitivnu stranu disleksije, a da to i ne znaju. Samo misle da poznaju *trik* kojim se nešto čini, a ne shvaćaju kako njihova posebna darovitost proizlazi iz istih mentalnih funkcija koje ih onemogućavaju da dobro čitaju, pišu ili sriču.

Disleksija je rezultat dara zapažanja. U nekim situacijama taj dar postaje opterećenje. Pojedinač ne shvaća da se događa zato što se taj dar ugradio u proces razmišljanja. On se pojavljuje veoma rano u životu i kasnije se doima prirodnim kao i disanje (Davis, Braun, 2001).

Ne razvijaju sve osobe s disleksijom iste darovitosti, ali su im neke mentalne funkcije zajedničke. Osnovne sposobnosti koje imaju sve osobe s disleksijom:

- mogu iskoristiti sposobnost mozga da mijenja i stvara percepcije
- veoma su svjesni okruženja
- radoznaliji su od prosjeka
- uglavnom razmišljaju u slikama, a ne u riječima
- vrlo su intuitivni i oštroumni
- razmišljaju i opažaju višedimenzionalno (koristeći sve osjete).
- misao mogu doživjeti kao stvarnost
- imaju živahnu maštu (Davis, Braun, 2001, str. 22).

Ovih osam osnovnih sposobnosti - ako ih ne potisnu ili unište roditelji ili obrazovni proces, rezultirat će s dva obilježja: inteligencijom većom od uobičajene i iznimnim kreativnim sposobnostima (Davis, Braun, 2001).

Krajnji dar disleksije bit će dar ovladavanja. Dar ovladavanja je akumulacija raznih značajki pojedinačnih osnovnih sposobnosti. On započinje neverbalnim mišljenjem. Osoba s disleksijom će biti sposobna ovladati mnogim vještinama brže nego što ih obični ljudi mogu shvatiti ili razumjeti (Davis,Braun, 2001.).

Jake strane osoba s disleksijom:

- dobre vještine rješavanja problema
- jak kapacitet mašte
- divergentni mislioci, originalni i kreativni
- dobar vizualni kapacitet
- simultano obrađivanje informacija
- intuicija
- "umjetnički" način razmišljanja (Anon., 2009)

4. DISGRAFIJA

Disgrafija je stabilna nesposobnost djeteta da svlada vještinu pisanja (prema pravopisnim načelima određenoga jezika). Očituje se u mnogobrojnim trajnim i tipičnim pogreškama. Pogreške nisu povezane s neznanjem pravopisa i trajno su zastupljene bez obzira na dovoljan stupanj intelektualnog i govornog razvoja, normalno stanje osjetila sluha i vida te redovito školovanje. U velikom broju slučajeva disleksija i disgrafija su u djeteta istodobne. Ipak, u mnogim slučajevima specifične teškoće u pisanju postoje zasebno. Radi se o zaostajanju u vještini pisanja na godinu i pol do dvije godine od razine usvajanja ostalih školskih predmeta i vještina. Pogreške same po sebi nisu specifične, odnosno čine ih većina djece u nižim razredima. Specifičnost je u tome da su disgrafične pogreške ustrajne i brojne (Posokhova, 2007).

Disgrafija je, kao i disleksija, složeni sindrom, koji se ne ograničava na teškoće u ovladavanju pisanjem, već uključuje teškoće u formiranju raznih predintelektualnih funkcija i jezika. Disgrafija ima složenu psiho-neurološku osnovu. Međutim, u nastanku mnogih oblika disgrafije važnu ulogu imaju i jezične teškoće, tj. teškoće u ovladavanju određenim elementima jezičnog sustava

Različiti oblici disgrafija nastaju zbog djelovanja skupa uzroka. U svakom od oblika može se izdvojiti dominantni mehanizam i , s obzirom na to, vrsta tipičnih pogrešaka u pisanju (Posokhova, 2007).

4.1. Pogreške uzrokovane disgrafijom

Ustrajne i mnogobrojne pogreške mogu se događati na tri razine:

1.) Na razini slova i sloga (izostavljanje, premještanje, dodavanje suvišnog slova ili sloga, zamjena i miješanje, perseveracija i anticipacija).

2.) Na razini riječi (rastavljeno pisanje dijelova iste riječi, sastavljeno pisanje nekoliko riječi, remećenje granica između riječi, morfološki i tvorbeni disgramatizam).

3.) Na razini rečenice (sintaktički disgramatizam, neispravna interpunkcija (Posokhova, 2007, str. 20-21).

4.2. Oblici disgrafije

Posokhova (2007, str. 68-73) dijeli oblike disgrafije na :

1. Prema uzrocima:

1.1. nasljedna disgrafija

1.2. teškoće u pisanju uzrokovane djelovanjem vanjskih nepovoljnih čimbenika na dijete u razvoju

1.3. kombinirani oblik (najčešći uzrok disgrafije - kombinacija predispozicija s djelovanjem dva do tri vanjska nepovoljna čimbenika)

2. Prema stupnju izraženosti:

2.1. Laka disgrafija

2.2. Izražena disgrafija

2.3. Agrafija (potpuna nesposobnost pisanja)

3. Prema dominantnom sindromu:

3.1. Fonološke disgrafije

Pogreške u pisanju su uzrokovane teškoćama u izgovoru

3.1.1. Artikulatorno-akustična disgrafija

Dijete neispravno izgovara glasove i svoje pogreške iz izgovora prenosi u pisanje

3.1.2. Fonemska (akustična) disgrafija

Dijete ima teškoće u međusobnom slušnom razlikovanju glasova koji se slično izgovaraju i zvuče

3.2. Jezične disgrafije

3.2.1. Disgrafija jezične analize i sinteze (najčešći oblik)

3.2.2. Disgramatična disgrafija

Manifestira se u pogreškama na razini rečenice.

3.3. Vizualna disgrafija

Vizualna disgrafija je povezana s teškoćama u vizualno-prostornoj percepciji, analizi i sintezi vizualno-prostornih podataka i prostornog razlikovanja.

3.4. Motorička disgrafija

Motorička disgrafija je povezana s nedostatnom razvijenošću suptilnih motoričkih funkcija, a manifestira se u trajnim i brojnim miješanjima slova prema bliskosti njihova načina pisanja i u nestabilnom, nečitljivom rukopisu.

5. DIJAGNOSTIČKI POSTUPAK OTKRIVANJA DISLEKSIJE/DISGRAFIJE

Kada se posumnja na disleksiju, treba se što prije javiti stručnjaku. To znači da primarno valja potražiti logopeda, a ako u mjestu nema logopeda, preporučeno je obratiti se psihologu, školskom pedagogu, pedijatru ili školskom liječniku, koji dijete treba uputiti na daljnje ispitivanje (Pavlič-Cottiero, 2007).

Ima li dijete doista disleksiju, ustanovit će se najčešće timski. Logoped će ispitati sposobnosti govora, čitanja i pisanja, psiholog će ispitati inteligenciju, pažnju, pamćenje, percepciju, osobnost itd., a dijete se često uputit kod neurologa i otorinolaringologa kako bi se isključila eventualna bolest središnjeg živčanog sustava, naglušnost i sl.

Kad se postavi dijagnoza, dijete treba uputiti logopedu na terapiju (u školi, domu zdravlja, bolnici, specijaliziranoj ustanovi itd.). S obzirom na vrstu i težinu poremećaja, logoped obavlja vježbe kojima je svrha da se isprave teškoće u čitanju, pisanju, razumijevanju itd. Također, logoped daje upute učiteljima i roditeljima kako postupati s djetetom, kako mu pomoći, što i kako s njim vježbati.

Teškoće koje izaziva disleksija mogu se prikladnom terapijom i podrškom okoline znatno ublažiti. Presudno je razumjeti da je djetetu koje ima disleksiju potrebna pomoć.

U cijeloj Hrvatskoj logopeda ima premalo. Djeca najčešće dobivaju premali broj terapijskih sati, logopedi ne stignu educirati nastavno osoblje i roditelje, ne mogu organizirati sustavnu provjeru sposobnosti djece i slično (Pavlič-Cottiero, 2007, HUD, 2014).

Kako bi izbjegli pogrešno tumačenje problema i saznali radi li se o disleksiji/disgrafiji ili ne, neophodno je stručno ispitivanje - psihološko i logopedsko. Dijagnostički postupak obuhvaća mnogo više od analize djetetovih školskih bilježnica. Dijagnoza disgrafije (jednako kao i disleksije) službeno se postavlja nakon dvije godine formalnog školovanja (Posokhova, 2007, str.36).

Tijekom logopedskog ispitivanja detaljno proučavamo procese čitanja i pisanja te tako određujemo specifičnost teškoća i stupanj zaostajanja u tim vještinama, a također razvijenost usmenog govora. Sva djeca s nedovoljno razvijenim govorom imaju određene teškoće u ovladavanju čitanjem i pisanjem, ali samo trećina njih ima specifični poremećaj tih vještina, odnosno disleksiju i disgrafiju.

Psiholog određuje stupanj razvoja inteligencije i viših psihičkih funkcija djeteta, odnosno pažnje, percepcije, pamćenja, prostorne orijentacije, sukcesivnih funkcija, grafomotorike itd. putem ispitivanja intelektualnog razvoja određujemo jesu li teškoće uvjetovane nedovoljnim mentalnim razvojem djeteta ili pak imaju samostalnu genezu. To je pitanje ključno u dijagnosticiranju disleksije i disgrafije (Posokhova, 2007, str.36).

5.1. Uloga roditelja nakon otkrivanja disleksije kod djeteta

Roditelji se najprije moraju pobrinuti da logoped, a prema potrebi i ostali stručnjaci, pregledaju dijete, ustanove o kakvu je poremećaju riječ i da mu odrede odgovarajuću rehabilitaciju. Potrebno je podržavati rad logopeda s djetetom, razgovarati s logopedom, prihvaćati stručne savjete i upute za rad s djetetom.

Roditelji trebaju biti spremni da sami rade s djetetom, posebice u sredinama gdje uopće nema logopeda. Trebaju se i sami educirati i informirati o disleksiji jer samo ako shvate djetetove teškoće, mogu mu pomoći na pravi način.

Važno je dati djetetu psihološku podršku te samim tim olakšati naporan rad koji ga svakodnevno čeka. Roditelji i obitelj djeteta s disleksijom trebaju mu osigurati veselje, toplinu i opuštenost. Posljedica neprepoznate disleksije može biti teško djetinjstvo. Naprotiv ako se disleksija prepozna i shvati, dijete će imati povoljne uvjete u kojima odrasta, a njegov dodatni rad neće mu biti preveliko psihološko opterećenje.

Kako disleksija u našem društvu nije dostatno poznata, roditelji će često trebati upozoravati i upoznavati okolinu (školu, rodbinu, prijatelje) s djetetovim potrebama i ograničenjima (Pavlić-Cottiero, 2007).

Pravodobno prepoznavanje, suradnja roditelja, učitelja i terapeuta koji se bave disleksijom su posebno važni. Simptomi disleksije mogu se ukloniti, ublažiti, oblikovati te pobijediti jer prestaju biti okosnicom onoga što čini negativni identitet (Galić-Jušić, 2007).

Zbog neznanja i nerazumijevanja fenomena disleksije, djeca s ovim teškoćama često ne ostvaruju svoja prava (pravo na njima primjereno školovanje, osigurana rehabilitacija, razumijevanje i stručan pristup u školama (Pavlič-Cottiero, 2007).

Bjelica (2007, str. 116-117) smatra da je potrebno :

- shvatiti, razumjeti problem disleksije, treba se dodatno educirati,
- ne opterećivati se traženjem uzroka i mogućih "krivaca"
- objasniti djetetu problem, uzimajući u obzir njegove mogućnosti shvaćanja s obzirom na dob i sposobnosti
- dati djetetu do znanja da u želimo pomoći i da smo na njegovoj strani
- pružiti mu osjećaj da vjerujemo u njegove sposobnosti,
- okolinu (obitelj, školu, prijatelje) upoznati s djetetovim problemom i potrebama
- ne očekivati previše pomoći od drugih, ali je stalno tražiti, biti spreman na osobni angažman,
- dati djetetu psihološku podršku u svladavanju teškoća u vezi sa školom i okolinom
- potražiti pomoć od stručnjaka, surađivati s njim i aktivno se uključiti u terapijski proces,
- skrbiti se da dijete savjesno izvršava obveze koje može
- stalno iskazivati razumijevanje, pažnju ohrabrivanje - ne samo povezano sa školskim obavezama,
- biti strpljiv, ne " kažnjavati" za nešto što ne može (barem ne onako kako bismo mi željeli)
- u odnosima i radu biti kreativan i pozitivan, uporan i dosljedan
- pokušati mu organizirati "režim dana", podjednake uvjete
- povremeno pročitati umjesto njega glasno, da bi razumio, ali i čuo vrednote jezika pri glasnom čitanju
- ne opterećivati ga dodatnim zadaćama i vježbama (dostatne su već školske i logopedске)
- truditi se da mu tekstovi i štiva budu privlačni kako bi ga to dodatno motiviralo
- redovito surađivati s učiteljem, napraviti plan djelovanja
- poticati ga na bavljenje različitim aktivnostima kako bi se osjećao uspješnim

- ne očekivati čudo - problem je vrlo složen i zahtijeva puno vremena, strpljenja, pažnje i ljubavi.

6. REHABILITACIJA DISLEKSIJE

Rehabilitacija disleksije zahtjevan je postupak koji se bavi razvojem ili poboljšanjem vještine čitanja, jedne od najsloženijih mentalnih aktivnosti čovjeka ili jedne od najzamršenijih radnja ljudskoga mozga (Galić-Jušić, 2007).

Prema metodičkim načelima kojima se koristi u prvom razredu djeteta bi već po dolasku u školu moralo dobro vladati temeljnim predčitačkim vještinama, a one su : prepoznavanje glasova u riječi, rastavljanje riječi na glasove i sastavljanje glasova u riječ, prepoznavanje slova abecede i povezivanje s glasovima, te razumijevanje zamjene slova glasovima (dešifriranje ili dekodiranje). Djeca koja imaju disleksiju nemaju razvijene te vještine (Galić-Jušić, 2007).

6.1. Osnovna načela organizacije podrške

Ovisno o individualnoj strukturi poremećaja, izraženosti teškoća uvjeta u kojima se djeteta školuje i boravi, rehabilitacija disleksije i/ili disgrafije može uključivati sljedeće vrste pomoći: logopedsku terapiju, vježbe s psihologom ili edukacijskim rehabilitatorom , edukaciju učitelja o disleksiji i disgrafiji te individualizaciju nastave u razredu, svakodnevnu suradnju roditelja i djeteta kod kuće, psihoterapijski rad s djetetom i obitelji te, u vrlo rijetkim slučajevima, farmakološku terapiju (Posokhova, 2007, str. 41).

Dvije osnovne i najvažnije vrste rehabilitacije:

- 1) logopedska
- 2) psihološko/edukacijsko-rehabilitacijska

Prethodno navedene vrste rehabilitacije su potrebne svakom djetetu s disleksijom i disgrafijom, bez obzira na individualne specifičnosti teškoća.

Psihoterapijski rad s djetetom koje ima disleksiju ili disgrafiju izuzetno je važan. Smisao psihoterapije je pomoći djetetu da se oslobodi frustracija i pronađe načine da usprkos disleksiji bude sretno i uspješno, u obitelji, u školi, u krugu prijatelja i u široj zajednici, te da te vještine uspjeha prenese u odrasli život (Posokhova, 2007).

6.2. Načela terapijskog rada

Terapijski rad svih stručnih suradnika organiziran je prema općim načelima:

1. aktivna terapija započinje čim je dijagnoza potvrđena.
2. sve vrste terapije (logopedsku, psihološku i dr.) se provode istodobno.
3. održavanje stalnog kontakta između svih stručnjaka koji rade s djetetom, uključujući učitelja. Edukacija i suradnja učitelja znatno utječe na dugoročne rezultate terapije.
4. Individualno prilagođavanje metode i tempo terapije djetetovim mogućnostima, profilu dominacije, stilu učenja i organizaciji njegove psihičke aktivnosti.
5. Sustavno praćenje djetetovog napredovanje, ali izbjegavati testiranje i druge "školske" metode kontrole. Tijekom dijagnostičkog postupka, imali smo za cilj utvrditi što dijete ne zna i čime je ovladalo. Sada, tijekom terapije, cilj nam je utvrđivati čime je dijete ovladalo i što sada zna.
6. U radu s učenicima svih dobnih skupina, a osobito s mlađim osnovnoškolcima, maksimalno koristimo multisenzoričke materijale. Multisenzoričke materijale i metode prilagoditi djetetovom stilu učenja i individualnim potrebama.
7. U radu s učenicima nižih razreda maksimalno se oslanjati na igru. Vježbe ne smiju izazivati dosadu ili frustraciju. Korisne su manipulativne didaktičke igre koje angažiraju osjet dodira i kinestetički analizator. Prema mišljenju mnogih stručnjaka, dramske su igre čak učinkovitije od didaktičkih.
8. usvajanju svake vještine treba prethoditi stvaranje za nju funkcionalnog temelja. Ovo je jedno od najvažnijih terapijskih načela. Budući da je nezrelost određenih viših psihičkih funkcija uzrok teškoća u ovladavanju čitanjem i pisanjem, nužno ih je razvijati posebnim vježbama.
9. Raditi korak po korak. Prve terapijske vježbe koje nudimo djetetu trebaju biti unutra područja njegova aktualnog razvoja. Dijete će sve obaviti bez teškoća što će ga oraspoložiti i povisiti motivaciju za suradnju s terapeutom.
10. Prvo je ono najvažnije. Kao što znamo djeca s disleksijom imaju dvije osnovne vrste teškoća u čitanju - pogrešna tehnika čitanja i teškoće razumijevanja pročitano. U terapijskom radu usmjeravamo se prvenstveno na to da dijete ovlada osnovnom svrhom čitanja - razumijevanjem (Posokhova, 2007, str. 46-49).

6.3. Uloga učitelja u rehabilitaciji

Osim spomenutih stručnjaka, vrlo važnu ulogu u terapiji specifičnih teškoća u čitanju i pisanju kod djece imaju učitelji i roditelji. Učitelj je često prva osoba koja otkriva djetetove teškoće i o tome obavještava roditelje i školskog stručnog suradnika. Upravo učitelj nastavlja svakodnevni rad s djetetom u razredu, pomažući ili pak odmažući rehabilitacijskim nastojanjima logopeda i psihologa. Vrlo važan uvjet uspjeha rehabilitacije je stalna povezanost učitelja, logopeda i psihoterapeuta. Učitelj treba pratiti preporuke logopeda i redovito ga obavještavati o djetetovu napretku u svladavanju jezičnog gradiva. Logoped, sa svoje strane, treba maksimalno uključiti učitelja u rehabilitacijski rad.

Od logopedске terapije i psihoterapije neće biti nikakve koristi ako učitelj nastavi postupati s djetetom na uobičajeni način, odnosno ako nastavi misliti da su njegove brojne pogreške rezultat lijenosti, nepažljivosti ili prkosa. Ako je dijete uključeno u psihoterapiju zbog frustriranosti izazvane vlastitim neuspjehom, učitelj treba stvoriti povoljnu atmosferu - individualno smanjiti zahtjevnost nastavnog gradiva, prilagoditi sustav ocjenjivanja djetetovoj specifičnoj teškoći, ne kažnjavati ga i ne prisiljavati na bilo koje frustrirajuće aktivnosti. Posebno je važno da učitelj upozna i poštuje djetetov individualni stil učenja i profil dominacije (Posokhova, 2007, str. 42-43).

Zahtjevi koji su neprimjereni djetetovim mogućnostima i unificirani standard ocjenjivanja postaju uzrokom teških frustracija, niskog samopoštovanja, neurotizacije osobnosti i stvaranja negativnog stava prema školovanju. Važno je da učitelj prilagodi sustav ocjenjivanja djetetovoj teškoći. Mnogobrojne i ustrajne specifične pogreške nisu djetetova krivica, nego su njegova tegoba. Pravilo za učitelje: disgrafične pogreške ne smiju utjecati na ocjenu! Učitelj bi za vrijeme trajanja logopedске terapije trebao osloboditi dijete ocjenjivanja specifičnih pogrešaka, ili kako neki učitelji prakticiraju, računati ih sve kao jednu pogrešku (Posokhova, 2007).

Takav pristup problemu nerijetko zahtijeva od učitelja dodatno znanje, obilje individualne pažnje i rada (osobito kada u školi nema logopeda), mnogo tolerancije i spremnosti za prihvaćanje djetetovih teškoća u učenju i ponašanju te iskreno razumijevanje i poštovanje prema djetetu (Posokhova, 2007).

6.4. Psihološki dio terapije specifičnih teškoća u čitanju i pisanju

Osnovna svrha ovog vida terapije je *stvaranje funkcionalnog temelja vještina čitanja i pisanja*.

Komponente psihološke terapije:

- razvijanje jezičnih vještina nužnih za ovladavanje čitanjem i pisanjem
- razvijanje vještina orijentacije u prostoru i vremenu; razvijanje vizualno-prostorne percepcije i razlikovanja, te vizualnog i konstruktivnog mišljenja
- razvijanje sukcesivnih funkcija (slijed pokreta i motoričko planiranje, vremenski i prostorni slijed, verbalni slijed)
- razvijanje likovno-grafičkih vještina
- razvijanje sposobnosti koncentriranja, raspodjele i preusmjeravanja pažnje
- usavršavanje fine motorike ruke i prstiju (Posokhova, 2007, str. 51).

6.5. Logopedska rehabilitacija specifičnih teškoća u pisanju (rehabilitacija djeteta s disgrafijom)

Kao i u slučajevima disleksije, program i metodika rada ovise o obliku i stupnju izraženosti teškoća. U mnoge djece specifične teškoće obuhvaćaju oba procesa, čitanje i pisanje. U tom slučaju istodobno razvijamo obje vještine. Dio metoda za uklanjanje disleksija i disgrafija poklapa se, pogotovo kada su teškoće uvjetovane problemima u radu istih viših psihičkih funkcija. Vježbe razvijanja slogovne analize i sinteze istodobno uklanjaju odgovarajuće teškoće i u čitanju, i u pisanju. U drugim slučajevima, vježbe koje su specifične za terapiju disleksije nadopunjavamo vježbama za korekciju poremećaja u pisanju (Posokhova, 2007, str. 118).

6.6. Terapijsko pisanje

Tijekom logopedске terapije djeca uvježbavaju različite vrste pisanja. Svaka od njih ima određeno značenje u formiranju vještina pisanog jezika. U svim vrstama terapijskog pisanja redovito navikavamo djecu na *samokontrolu čitanjem*. Općenito, u svakoj vrsti pisanja nastojimo koristiti multisenzorički pristup, odnosno udružiti sve osjetilne kanale: slušni (slušanje), taktilno-kinestetički (progovaranje i pisanje) i vizualni (čitanje) (Posokhova, 2007, str. 119).

Prepisivanje gotovog teksta (Posokhova, 2007, str. 119).

Najjednostavnija vrsta pisanja dostupna djeci s disgrafijom je prepisivanje gotovog teksta. Terapijsko prepisivanje podrazumijeva prepisivanje s progovaranjem* (uključivanje slušne i artikulacijske kontrole). *Progovaranje se uvodi tek nakon što je dijete ovladalo pravilnim izgovorom svih glasova. U radu s djecom koja pate od artikulacijsko-akustične disgrafije, odnosno pogrešno pisanje temelje na pogrešnom izgovaranju, ne smijemo se oslanjati na progovaranje sve dok ne uklonimo pogrešan izgovor.

Budući da je slog osnovna jedinica čitanja i izgovaranja, uvježbavajući prepisivanje, logoped treba što prije poučiti dijete da tijekom pisanja progovara i pamti cijele slogove, a ne slova. Ako dijete ne shvaća princip slogovnog progovaranja, progovarajte zajedno s njim u glas, sve dok ne shvati načelo i ne nauči progovoriti samo.

Tijekom individualnih sastanaka, poučavajte dijete da tijekom prepisivanja (i bilo koje druge vrste pisanja) progovara polako, glasno i razgovijetno. Ne zanemarujte nerazgovjetnu artikulaciju, odnosno pisanje s nepravilnim progovaranjem jer to vodi pogreškama u pisanju. Bolje je usporiti rad i dobro uvježbati pravilno progovaranje, nego žuriti i nakupljati pogreške, zbog čega će se naposljetku izgubiti mnogo više vremena. Djeci kojoj je slogovno progovaranje teško, pomaže prepisivanje riječi i rečenica s označenim slogovima. Tijekom prepisivanja posebnu pažnju obraćamo i na to da dijete nauči ostajati unutar granica retka. Vježbajte u bilježnici s linijama i označenom marginom izvan koje se ne smije izlaziti.

Slušni diktat

Sljedeća vrsta terapijskog pisanja je slušni diktat s naknadnim samoispravljenjem uz vizualnu samokontrolu. Prvo, dijete piše diktirane slogove, riječi, rečenice ili tekst. Nakon što je diktat završen, učitelj ili logoped neprimjetno pregledava djetetov rad i u svoj notes bilježi broj pogrešaka. Zatim se na nekoliko minuta otvara tekst prethodno napisan na školskoj ploči i djetetu se predlaže da samostalno provjeri i unese ispravke u svoju bilježnicu (samoispravljanje uz vizualnu kontrolu). Te naknadne ispravke dijete unosi olovkom druge boje kako bi se razlikovale od ispravka koje je dijete učinilo prije, za vrijeme diktata (Posokhova, 2007, str. 120).

Grafički diktat

Svrha je grafičkog diktata učvršćivanje vještine razlikovanja parova akustički sličnih glasova, što je važan dio logopedске terapije fonoloških disgrafija. U ovom obliku rada djetetova se pažnja usredotočuje isključivo na par problematičnih glasova na kojima ono trenutno radi. Tijekom grafičkog diktata dijete sluša riječi i sluhom izdvaja samo zadani par glasova (npr. zvučni *d* i bezvučni *t*) (Posokhova, 2007, str. 120).

6.7. Ciljevi rehabilitacije

Ono što je osnova u savladavanju vještine čitanja jest riječ koja biva odgonetnuta. Iskustvo terapeuta koji se bave disleksijom jest da je put od cjeline sloga riječi i rečenice prema pojedinačnom slovu-glasu puno lakši put za početak poučavanja čitanja i pisanja u djece za koju imaju naznake ili već jasne pokazatelje disleksije. Zato terapija disleksije najčešće kreće od riječi i rečenice prema slovu-glasu. Riječima se grade rečenice. One su na početku dio kratkog stiha, povezane su rimom, a ritam te rime kamen je temeljac u počecima čitanja (Galić-Jušić, 2007, str. 101).

Percepcija rime percepcija je sloga i ona je jedan od temeljnih predčitačkih vještina koja će olakšati početno iščitavanje riječi jer će se lakše uskladiti ono mukotrpano stapanje izdvojenih slova u cjelinu. Prva će percipirana cjelina biti slog pa će se tako lakše od percepcije da je k-i-š-a "kiša" doći do značenja riječi "kiša" i povezivanja u "kiša kiši kisnu miši". Prepoznavanjem i lakim uočavanjem sloga mnogoj djeci će biti lakši ulazak u svijet čitanja

U terapiji disleksije nije samo dilema oko toga da li krenuti u iščitavanje slogova i cijelih riječi ili učiti djecu od početka glasovnoj raščlambi i stapanju pojedinačnih slova u riječi. Sljedeća je dilema kako uskladiti dva procesa koji se neprestano isprepleću u čitanju, a ugrubo govoreći to su: dekodiranje i dešifriranje slova teksta i praćenje i razumijevanje smisla napisanog (Galić-Jušić, 2007, str. 101-102).

Dijete koje ima disleksiju i koje se dugo može zadržavati na početničkoj razini čitateljske vještine, najveći dio svojega napora posveti upravo dešifriranju, prevođenju slova u glasove i oblikovanu riječi, koje mogu biti samo izdvojeni otoci razumijevanja. Taj je postupak prevladavajući, spor i mukotrpan.

Sva se djetetova mentalna snaga iscrpljuje njime, i za paralelni proces mišljenja o značenju pročitanih riječi ne ostavlja snagu za aktivnu usredotočenost. Time se narušava pojavljivanje važnog čimbenika napredovanja u čitanju, a to je znatiželja, koja stvara polet i ugodu u čitanju. U djece koja imaju disleksiju znatiželja se zbog prevladavanja postupaka dešifriranja slova u riječi nad procesom razumijevanja razmišljanja o pročitanoj, pretvara u muku i otpor prema čitanju (Galić-Jušić, 2007, str. 102-103).

Rehabilitacija disleksije mora biti višeslojna i integrirati više ciljeva. Oni su :

- treba unaprijediti vještine iščitavanja, dešifriranja ili enkodiranja slova i njihovo stapanje u riječi i rečenice
- treba svladati značenje rečeničnih znakova što stvaraju granice unutar ili između rečenica, i time također omogućuju otkrivanje značenja i stvaranje teksta od nizova riječi,

- treba unaprijediti jezično znanje, tj. Znanje o riječima i njihovim značenjima, oblicima te odnosima unutra rečenice
- paralelno s prethodnim postupcima valja djetetu omogućiti prelazak s postupka dešifriranja slova na postupak razumijevanja i razmišljanja tijekom čitanja koje će označiti početak pravog čitanja
- mora se umanjiti i otkloniti otpor prema čitanju, čime će se povećati uspješnost učenja, svijest o vlastitim sposobnostima i samopouzdanje - temeljna odrednica djetetova zdravog psihičkog razvoja (Galić-Jušić, 2007, str. 102).

Pomoć djeci s teškoćama u čitanju (i pisanju) ne trebamo shvaćati samo kao poučavanje pukoj vještini nego šire. Stjecanje socijalne adaptacije, uspješan život u društvu - to je glavna svrha terapije (Posokhova, 2007).

Ako smo rano započeli terapiju (već u prvom razredu), imat ćemo još dovoljno vremena usavršiti i tehniku čitanja. U radu s starijom djecom, u koje je disleksija kasno dijagnosticirana, preporučujemo da se stavi naglasak na poboljšavanje razumijevanja. Ako glasno čitanje čini dijete nervoznim, ako ono ima fobiju od čitanja, ne prisiljavajte ga, jer time ometamo ostvarivanje glavnog cilja terapije (Posokhova, 2007, str. 50).

7. DJECA S DISLEKSIJOM

Dijete s disleksijom ne počinje razvijati disleksiju ni u trećem ni u prvom razredu, a ni u vrtiću. Taj proces počinje mnogo prije. Dijete s disleksijom se počinje služiti tim posebnim darom koji uzrokuje disleksiju možda već u treće mjesecu života. Djeca koja imaju disleksiju vjerojatno počinju razvijati svoje posebne sposobnosti, vještine i mane negdje između trećeg i šestog mjeseca života (Davis, Braun, 2001, str. 77).

Tri osnovne skupine djece s teškoćama u čitanju i pisanju:

1. Djeca koja imaju prolazne teškoće u čitanju i pisanju
2. Djeca koja imaju trajne teškoće u čitanju i pisanju uz općenito dobre sposobnosti- disleksija
3. Djeca koja imaju trajne teškoće u čitanju i pisanju u okviru općenito smanjenih sposobnosti (Galić-Jušić, 2007).

Odrastanje djeteta s disleksijom

Školski predmeti koji imaju veze s čitanjem i pisanjem, djetetu koje potencijalno ima disleksiju, su mentalne sobe za mučenje. Ono nauči većinu onoga što se podučava iz umjetnosti, glazbe i znanosti, jer se nastavnici iz tih predmeta oslanjaju na verbalne upute i pokazivanje. No, njegove ocjene iz pismenih testova su loše, čak i iz predmeta u kojima uživa (Davis, Braun, 2001, str. 92).

Štogaod drugo dijete koje potencijalno ima disleksiju radilo, ono ne gubi svoj razvijeni početni dar da može promatrati neki predmet ili situaciju i "jednostavno znati" o čemu je riječ. Dok nastavlja promatrati svijet, dijete razvija i istančano, intuitivno razumijevanje toga kako stvari stoje. Dijete je maštovito i inventivno. Orijentirano je vizualno i kinestetički. Može razmišljati u hodu i reagirati brzo. Dobar je sportaš, sugovornik, predavač ili pripovjedač. Ako mu samopoštovanje padne na nisku razinu, može postati društveno neprilagođen. Ali će i tada naći dovoljno načina

da zadrži barem malo samopoštovanja, makar i nauštrb emocija drugih (Davis, Braun, 2001).

Kod osoba s disleksijom, kreativni nagon je znatno snažniji nego u pojedinaца koji nemaju osnove disleksičarske sposobnosti. Zbog razmišljanja u slikama, intuitivnog mišljenja, višedimenzionalnog mišljenja i znatiželje, kod osoba s disleksijom kreativnost je značajno veća.

Djeci s disleksijom je prirodno i lako obraćati pozornost, ali im je teško koncentrirati se. Kad ljudi obraćaju pozornost njihova svijest je rasprostrta, može obuhvatiti cijelo neposredno kruženje. Kad se ljudi koncentriraju, cijela ili većina njihove pozornosti fiksirana je samo na jednu stvar u neposrednom okruženju (Davis, Braun, 2001).

Budući da su djeca s disleksijom općenito tako svjesna okruženja, obično su znatiželjna. Znatiželja ih više od ičega može navesti na skretanje pozornosti. Nađu li da je predmet znatiželje zanimljiv, obratit će više pozornosti njemu nego ostalim stvarima u okruženju (Davis, Braun, 2001).

Neke osobe s disleksijom pate od posebne vrste kronične nespretnosti, zvane dispraksija. Ne povezuje se uvijek s disleksijom, jer ne pogađa izravno čitanje, pisanje, sricanje ili matematiku (Davis, Braun, 2001).

Četiri osnovne sposobnosti koje imaju sve osobe s disleksijom:

- 1) sposobnost namjernog pristupa funkciji izobličavanja percepcije u mozgu
- 2) sposobnost svjesnog promatranja mentalnih slika trodimenzionalno i kretanja oko njih u mentalnom prostoru
- 3) sposobnost proživljavanja samo-stvorenih mentalnih slika kao stvarnih fenomena; drugim riječima, sposobnost doživljavanja zamišljenog kao stvarnog
- 4) tendencija ili preferencija neverbalnog razmišljanja primjenom slika koncepcija i ideja, uz malo ili ništa unutarnjeg monologa (Davis, Braun, 2001, str. 120).

8. ORIJENTACIJSKO SAVJETOVANJE

Jednostavan postupak nazvan *Davisovo Orijehtacijsko savjetovanje* uči osobu s disleksijom tehnici za ukidanje ili isključivanje dezorijentacija. Kada osoba nauči eliminirati višestruke percepcije, ona može doživjeti dosljedno, neizobličeno gledište kad god to poželi. Kad se ta tehnika jedanput nauči, jednostavno ju je primijeniti bilo gdje, a traje manje od sekunde (Davis, Braun, 2001).

Ishod orijentacije je precizna, dosljedna percepcija okoliša, uključujući i dvodimenzionalne riječi otisnute na papiru, kad je osoba s disleksijom orijentirana, riječi na papiru percipirane su točno, bez izobličenja.

Simptomi disleksije su manifestacije dezorijentacije, tako da se dokidanjem dezorijentacije dokidaju i ti simptomi. Vještina čitanja većine osoba s disleksijom radikalno se poboljšava čim počnu primjenjivati taj proces. Oni još mogu imati teškoća s riječima koje ne poznaju, ali barem su sposobni prepoznati riječi koje u već naučili.

Cilj *Orijehtacijskog savjetovanja* nije u tome da prekine dezorijentaciju u neke osobe, jer je dezorijentacija vrijedan talent. Ono obučava ljude da po svojoj volji uključuju i isključuju dezorijentacije. Uz malo vježbe, mentalni prekidač postat će dostupan, i osoba će ga moći lako upotrebljavati (Davis, Braun, 2001).

8.1. Ovladavanje simbolima

Osobe s disleksijom trebaju naučiti neverbalno razmišljati riječima okidačima. Oni trebaju stvoriti mentalne slike koje mogu upotrijebiti za razmišljanje, te ih vizualno i slušno povezati s riječima koje pokušavaju naučiti (Davis, Braun, 2001).

Ovladavanje simbolima trebala bi biti razigrana aktivnost nalik na igru. Zamislite da su riječi i simboli male slagalice, a da svaka definicija tvori jedan djelić te slagalice. Većina osoba s disleksijom ima frustrirajuća iskustva u školi, a jako ih se mnogo oslanja na učenje napamet da bi ostavili dojam kako su nešto naučili.

Izrađivanje oblika slova iz gline ne samo što pomaže razbijanju navike jakog koncentriranja, nego omogućuje osobi i da učini nešto kreativno dok uči.

Kada netko ovlada nečim, to postaje dio te osobe. To postaje dio misaonoga i kreativnog procesa pojedinca. To pridaje suštinsku kvalitetu svim kasnijim mislima i kreativnosti tog pojedinca (Davis,Braun, 2001).

8.2 Pronalaženje prekidača

Osoba s disleksijom treba naučiti kako će isključiti i uključiti prekidač dezorijentacije. To se postiže svjesnim smještanjem "oka uma". Kad se ono premjesti na određeno mjesto, osoba prestaje biti dezorijentirana i može ispravno percipirati ono vani ili "stvarni svijet". Osoba postaje orijentirana (Davis,Braun, 2001).

ZAKLJUČAK

Tijekom pisanja rada proširila sam svoje već postojeće znanje o disleksiji i disgrafiji te sam došla do zaključka kako je uloga roditelja, odgajatelja, logopeda, psihologa i drugih stručnih suradnika vrlo velika u otkrivanju i tretmanu disleksije i disgrafije. Zahvalna sam što se meni na vrijeme dijagnosticirala disleksija i disgrafija jer što se prije postavi dijagnoza i krene primjenjivati rehabilitacija, to je bolje za dijete. Nadam se da će se s vremenom poboljšati proces ranog prepoznavanja disleksije i disgrafije kako bi što više djece bilo pošteđeno muka koje sa sobom nose teškoće ako se ne otkriju na vrijeme. Ljudi koji se prvi put susreću s disleksijom i disgrafijom nekad ne znaju kako reagirati ni što se točno događa osobi koja ima disleksiju i disgrafiju. Neki ljudi, kad bi im rekla da imam disleksiju i disgrafiju, bi me pitali je li me to boli i sl. Bit svega je da ljudima približimo disleksiju i disgrafiju kao različitost u načinu funkcioniranja i da se kod što više ljudi pravovremeno dijagnosticira disleksija ili disgrafija kako bi mogli funkcionirati u uvjetima koje imaju ljudi bez teškoća.

Pri tome veliku ulogu imamo mi kao budući odgajatelji. Pravovremeno otkrivanje i što ranija rehabilitacija od velikog su značaja za djecu s obzirom da se disleksija i disgrafija otkriju tek u školi kad su pred djecu postavljeni veći zahtjevi i kada se od njih traži čitanje i pisanje.

Danas kao odgajatelji imamo više znanja o obilježjima disleksije, disgrafije i diskalkulije i trebamo ga pravovremeno iskoristiti.

LITERATURA

1. Anonimno, (2009), "Što je disleksija?", <http://www.izvor-ljubavi.hr/sto-je-disleksija.asp> , 11.06.2016.
2. Bjelica,J., (2007.) Disleksija u odraslih, U: Pavlič-Cottiero, A. (ed), *Disleksija*, Zagreb: Hrvatska udruga za disleksiju, str. 124-125
3. Bjelica,J., (2007.) Kako prepoznati disleksiju-simptomi disleksije, U: Pavlič-Cottiero, A. (ed), *Disleksija*, Zagreb: Hrvatska udruga za disleksiju, str. 56-57
4. Bjelica,J., (2007.) Kako pomoći-savjeti roditeljima, U: Pavlič-Cottiero, A. (ed), *Disleksija*, Zagreb: Hrvatska udruga za disleksiju, str. 116-124
5. Brice,A., (2001.), "Children with comunication disorders", <http://ericae.net/edo/ed459549.htm> , 21.06.2016.
6. Davis, R., Braun, E.,(2001.), *Dar disleksije*, Zagreb: Alinea.
7. Galić-Jušić, I., (2007.) Bitna obilježja disleksije, U: Pavlič-Cottiero, A. (ed), *Disleksija*, Zagreb: Hrvatska udruga za disleksiju, str. 17-32
8. Galić-Jušić, I., (2007.) Disleksija i psihološki problemi, U: Pavlič-Cottiero, A. (ed), *Disleksija*, Zagreb: Hrvatska udruga za disleksiju, str.54-55
9. Galić-Jušić, I., (2007.) Disleksija u širem i užem smislu, U: Pavlič-Cottiero, A. (ed), *Disleksija*, Zagreb: Hrvatska udruga za disleksiju, str. 32-33
10. Galić-Jušić, I., (2007.) Definicija disleksije, U: Pavlič-Cottiero, A. (ed), *Disleksija*, Zagreb: Hrvatska udruga za disleksiju, str. 15-17
11. Galić-Jušić, I., (2007.) Terapija disleksije, U: Pavlič-Cottiero, A. (ed), *Disleksija*, Zagreb: Hrvatska udruga za disleksiju, str. 97-105
12. Galić-Jušić, I., (2007.) Uzroci disleksije, U: Pavlič-Cottiero, A. (ed), *Disleksija*, Zagreb: Hrvatska udruga za disleksiju, str. 34-35
13. HUD, (2014), "Otkrivanje disleksije", <http://hud.hr/otkrivanje-disleksije/> , 10.6.2016
14. Ljubešić, M., (2001) Rana komunikacija i njezina uloga u učenju i razvoju djeteta, *Dijete i društvo*, Zagreb: Ministarstvo branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 3 (3) str. 261-278
15. Pavlič-Cottiero, A., (2007.) Otkrivanje disleksije, U: Pavlič-Cottiero, A. (ed), *Disleksija*, Zagreb: Hrvatska udruga za disleksiju, str. 89-90
16. Pavlič-Cottiero, A., (2007.) Prava djece s disleksijom, U: Pavlič-Cottiero, A. (ed), *Disleksija*, Zagreb: Hrvatska udruga za disleksiju, str. 165-189

17. Pavlić-Cottiero, A., (2007.) Što činiti kad se posumnja na disleksiju?, U: Pavlić-Cottiero, A. (ed), *Disleksija*, Zagreb: Hrvatska udruga za disleksiju, str 90-92
18. Pavlić-Cottiero, A., (2007.) Što trebaju raditi roditelji (skrbnici) kad se ustanovi da dijete ima disleksiju?, U: Pavlić-Cottiero, A. (ed), *Disleksija*, Zagreb: Hrvatska udruga za disleksiju, str. 94-95
19. Posokhova, I., (2007.) Disgrafija, U: Pavlić-Cottiero, A. (ed), *Disleksija*, Zagreb: Hrvatska udruga za disleksiju, str. 67-77
20. Posokhova, I.,(2007.), *Kako pomoći djetetu s teškoćama u čitanju i pisanju*, Buševac: Ostvarenje.
21. Radetić-Paić, M., (2013.) *Prilagodbe u radu s djecom s teškoćama u razvoju u odgojno-obrazovnim ustanovama*, Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

PRILOG

UPITNIK ZA PREPOZNAVANJE DISLEKSISIJE

Upitnik za roditelje (zaokružiti da ili ne)

1. Obiteljska anamneza - je li netko u obitelji imao slične teškoće
2. Je li bilo većih problema tijekom trudnoće?
3. Je li bilo većih problema neposredno prije, za vrijeme i neposredno nakon porođaja?
4. Je li kasnio razvoj motorike?
5. Je li kasnio razvoj govora?
6. Je li dijete dulje upotrebljavalo fraze koje zamjenjuju riječi?
7. Ima li dijete teškoće pri pravoj uporabi neke riječi?
8. Je li dijete "konfuzno" u prostoru i vremenu?
9. Ima li dijete teškoće u verbalnom izražavanju svojih misli?
10. Pokazuje li dijete "čudnu" motoričku nespretnost u nekim područjima (spoticanje, preskakanje...), a neočekivanu spretnost u drugima (npr. manipulacije Lego - kockama)?
11. Je li dijete nesigurno u tomu koju ruku upotrijebiti u uobičajenim i inače automatskim postupcima?
12. Ima li dijete i dalje teškoće s oblačenjem, obuvanjem, vezivanjem?
13. Pokazuje li dijete "čudne" teškoće u učenju pjesmica s rimom?
14. Ima li dijete teškoće pri ponavljanju i oponašanju ritma?
15. Ima li dijete neuobičajene teškoće pamćenja (zaboravlja vremenski bliske događaje, a pamti vremenski puno zahtjevnije)?
16. Pokazuje li dijete posebno zanimanje za slušanje priča?
17. Ima li dijete teškoće pri praćenju i ponavljanju slijeda riječi u rečenici (teško igra igre riječima gdje treba ponavljati što je čulo)?
18. Ima li dijete teškoće u pamćenju i svladavanju dviju i više govornih isstrukcija u nizu?
19. Ima li dijete razdoblja "blistavosti" i potpunih "blokada"?
20. Ima li dijete "dobre" i "loše" dane bez vidljivog razloga
21. Ima li dijete teškoće u organiziranju radnog dana i slobodnog vremena?

(Galić-Jušić, I.,2007.,str. 57-59).

SAŽETAK

Tema ovog rada je disleksija i disgrafija-rano otkrivanje i rehabilitacija. U radu su obuhvaćene definicije disleksije i disgrafije, uzroci disleksije, otkrivanje disleksije, dijagnostički postupak otkivanja disleksije i disgrafije, rehabilitacija disleksije i disgrafije. U radu se mogu pronaći i smjernice za rano otkrivanje disleksije i disgrafije te smjernice roditeljima i učiteljima za postupanje s djetetom nakon dijagnosticiranja teškoća. Na kraju rada nalazi se upitnik za prepoznavanje disleksije.

Ključne riječi: disleksija, disgrafija, rehabilitacija, smjernice

SUMMARY

The topic of this paper is dyslexia and dysgraphia – early detection and rehabilitation. The paper encompasses the definitions of dyslexia and dysgraphia, the causes of dyslexia, the detection of dyslexia, the diagnostic procedure of discovering dyslexia and dysgraphia, the rehabilitation of dyslexia and dysgraphia. In the paper, we can also find guidelines on how to detect dyslexia and dysgraphia early, tips for parents and teachers on how to conduct themselves with a child after the disorder had been diagnosed. Finally, we find a questionnaire for recognizing dyslexia.

Keywords : dyslexia, dysgraphia, rehabilitation, guidelines